те, що держава пропагувала видобуток торфу, Згарське родовище на той час не розроблялось.

На сьогодні на Літинщині видобуток торфу не здійснюється. Державне підприємство «Торфодобувне підприємство „Літин“» в селі Багринівці, що займалося розробкою місцевих торфовищ (зокрема Багриновецької ділянки Згарського родовища), офіційно перебуває в стані припинення [5].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області. Ф. Р-10. Оп. 1. Спр. 524.
2. Державний архів Вінницької області: Путівник. Вінниця, 2010. С. 287.
3. Еволюція використання торфу для енергетичних потреб: від вогнищ палеоліту до біорефайнингу XXI століття / В.В. Ішков, К.М. Колчев, О.С. Дрешпак, Є.С. Козій, В.М. Мандрікевич // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2025. № 82. С. 107-119.
4. Паламарчук М. М., Горленко І. О., Яснюк Т. Є. Географія мінеральних ресурсів Української РСР. К.: Рад. школа, 1985. 135 с.
5. Youcontrol – сервіс перевірки контрагентів. Режим доступу: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/24902144/

Павло Кравченко

БУДІВНИЦТВО ВІЙСЬКОВИХ АЕРОДРОМІВ НА ВІННИЧЧИНІ У 1939-1941 РР.

Анотація. *Стаття розглядає один із аспектів підготовки сталінського режиму до нових територіальних загарбань у Європі – будівництво військових аеродромів на території Вінницької області у перший період Другої світової війни.*

Ключові слова: аероплощадка, аеродром, війна, виконавчий комітет, облвиконком, земля, колгосп.

Pavlo Kravchenko

CONSTRUCTION OF MILITARY AIRFIELDS IN THE VINNITSIA REGION, 1939-1941

Abstract. *The article examines one aspect of the Stalinist regime's preparations for further territorial acquisitions in Europe: the construction of military airfields in the Vinnytsia region during the initial period of the Second World War.*

Keywords: *landing site, airfield, war, executive committee, regional executive committee, land, collective farm.*

1939-1941 рр. рік приніс значні зміни в життя совєтських людей у зв'язку з важливими подіями як у середині держави, так і в міжнародному житті, передусім у Європі. У березні 1939 р. Гітлер ліквідував Чехословацьку державу, а в квітні того ж року він денонсував Пакт про ненапад між Німеччиною та Польщею. Сталінське керівництво, зі свого боку, розуміючи реальну можливість війни з сусідніми державами, почало посилену підготовку. Особлива увага була звернена на військово-повітряні сили.

2 березня 1939 р. Виконавчий комітет Вінницької обласної ради прийняв рішення про «спецвиділення земель для ВПС КОВО по Гайсинському району», яким передбачалось «задовільнити заявку Наркомата Оборони про відведення авіаплощадки при с. Тишківка Гайсинського району площею 171.2 га» [1, ф. Р.-2700, оп 2, спр. 11, арк. 15].

Будівництво аеродромів на Вінниччині особливо прискорилось після початку Другої світової війни та ліквідації нацистською Німеччиною та СРСР Польської держави у вересні 1939 р. Встановлення совєтсько-німецького кордону вимагало відповідних змін у розміщенні військових частин Червоної армії та аеродромів. Щодо останніх, то, з одного боку, частину їх ліквідували у східних районах області, з іншого – створили нові, переважно на південно-західному та західному напрямках. Втім, перше рішення про ліквідацію сільськогосподарських авіаційних площадок було прийняте виконавчим комітетом Вінницької обласної ради ще 22 серпня 1939 р., тобто до вересневого «визвольного походу» на Польщу: «Про передачу площадок сільгоспавіації колгоспам Вінницької області». Передбачалось передати землі ліквідованих авіаплощадок колгоспам, на землях яких вони знаходяться. Всього їх було ліквідовано 28 загальною площею 1.849 га [підрах. автор. 1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 11, арк. 72-73]. Як бачимо, називалися аеродроми «площадками сільськогосподарської авіації» або ж просто авіаплощадками, хоча було зрозуміло, які літаки будуть там дислокуватись. Тим більше, що власне сільськогосподарська авіація з'явиться у 1960-х рр., і для неї не будуть потрібними такі великі земельні ділянки під аеродроми.

11 жовтня 1939 р. вийшла постанова облвиконкому «Про розширення Комаровської с/г авіаплощадки Вороновицького району». Передбачалось її розширення до 144 га. Площа залишалась у віданні колгоспу, однак для «правильного» користування нею Вороновицький районний виконавчий комітет був зобов'язаний «доводити колгоспу на цю площу виключно посів трав, а також належного утримання її у відповідності з інструкцією» [1, ф. Р.-2700, оп 2, спр. 11, арк. 84]. Цілком очевидно, що площі перш за все потрібні були для посадки та злітання літаків. Таке правило розповсюджувалось на більшість «сільськогосподарських авіаплощадок». Того ж дня обласний виконавчий комітет прийняв постанову «Про відведення землі під аеродром по Джулинському району». Для цього було виділено 40 га земельних угідь с. Дяківка, теж «із залишенням прав користування за колгоспом» [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 11, арк. 87].

Зміна у дислокації аеродромів пришвидшилась у 1940 р.: постановою Вінницької обласної ради від 20 січня 1940 р. «Про передачу авіаплощадок колгоспам Вінницької області» у семи районах – Барському, Калинівському, Літинському, Тростянецькому, Томашпільському, Хмільницькому, Уланівському землі колишніх аеродромів загальною площею 768 га передавалися відповідним колгоспам і включались у план посівної кампанії [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 15, арк. 2].

Натомість відбувалось інтенсивне будівництво нових аеродромів. На наш погляд, пов'язано воно було з міжнародною ситуацією в Європі, яка почала швидко змінюватись після того, як 10 травня гітлерівські війська розпочали наступ на Францію, і вже 14 червня ввійшли в столицю Франції,

Париж. 22 червня Третя республіка перестала існувати [2]. Майже синхронно, 14 червня, СРСР висунув ультиматум Литві, а 16 червня – Латвії та Естонії, звинувачуючи їх у порушенні угод, нав'язаних їм сталінським режимом восени 1939 р. Після цього Червона армія швидко окупувала держави, які були швидко приєднані до СРСР [3]. 26 червня 1940 р. СРСР пред'явив ультиматум Румунії з вимогою передати йому Бесарабію та Північну Буковину. За 6 днів, з 28 червня по 3 липня 1940 р. совєтські збройні сили 28 червня окупували зазначені території [4]. Два диктатори – союзники реалізовували план поділу Європи, підписаний 23 серпня 1939 р. у Москві. Геополітична ситуація в Європі ще раз радикально змінилась на користь агресорів. Сталін не збирався зупинятися на досягнутому. Намагаючись максимально використати відсутність будь-якого опору в Європі, він готувався до нових територіальних захоплень в Європі.

Постановою виконавчого комітету Вінницької обласної ради від 15 травня 1940 р. розміри авіаплощадки с. Попелюхи збільшувалися з 64-х га до 130 га. Розширення відбулось за рахунок колгоспних земель с. Попелюхи та с. Біляни [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 15, арк.19]. Та ж постанова передбачала «спецвідведення для ВПС КВО» у Чернівецькому районі, біля с. Бабчинці площею 146.95 га [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 15, арк.22].

Чергова постанова Вінницького облвиконкому від 1 червня 1940 р. передбачала розширення аеродрому біля с. Велика Мочулка зі 100 га до 144 га за рахунок земель колгоспу ім.12-річчя Жовтня названого села [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 15, арк. 27].

8 червня того ж року облвиконком Вінницької обласної ради постановив передати 74 га землі на розширення Перекоринської авіаплощадки в Муровано-Куриловецькому районі, у результаті чого вона збільшувалась до 138 га. Того ж дня облвиконком прийняв рішення про розширення Соколівської авіаплощадки у Крижопільському районі з 70 га до 117.7 га за рахунок земель колгоспів с. Левково (30.83 га) і с. Соколівка (16.64 га) [1, ф. Р.-2700, оп 2, спр. 15, арк. 34, 36].

Багатим на рішення стало 14 червня 1940 р., коли облвиконком затвердив ряд рішень щодо передачі колгоспних земель для потреб Київського особливого військового округу. Одна з постанов того дня дозволяла «спецвідведення в Піщанському районі для потреб військового зв'язку КОВО на площі 1.86 га». Інша постанова облвиконкому, прийнята того ж дня, розширювала Серебринецьку авіаплощадку в Яришівському районі з 64-х до 95-ти га за рахунок земель колгоспу ім. К. Маркса с. Серебринець. Ще одне рішення стосувалось збільшення авіаплощадки біля с. Пеліпи Могилів-Подільського району з 63-х га до 118 га за рахунок земель с. Сказинці (31 га) та с. Виселка-Петрівка (24 га). Ще одна постанова передбачала збільшення площі Красногорської авіаплощадки в Тростянецькому районі з 64-х до 107-ми га, знову ж таки за рахунок колгоспних земель . Нарешті, того ж дня було дозволено збільшити площі двох авіаплощадок у Летичівському районі: Летичівської – з 64-х до 100 га, Попуднянської – з 64-х до 196-ти га [1, ф. Р.-2700, оп 2, спр. 15, арк. 39-43].

30 листопада 1940 р. чергова постанова облвиконкому Вінницької облради виділила 132 га землі під аеродром у Муровано-Куриловецькому районі, за рахунок земель с. Котюжани [1, ф. Р.-2700, оп 2, спр. 15, арк. 76].

Наявні документи дають підстави припускати, що сталінське керівництво готувалось до наступальної війни в Європі з широким використанням авіації з території Вінницької області. Цікаво, що будівництво продовжувалось не лише до 22 червня 1941 р., але й після початку німецько-совєтської війни. Підтвердженням цьому є документи, датовані кінцем червня – початком липня 1941 р., що збереглися у ДАВіО.

22 червня 1941 р., в день нападу Німеччини на СССР, з'явився акт, підписаний представником Народного комісаріату Оборони Побєдоносцевим і старшим землеупорядником Касаткіним про те, що вони оглянули ділянку землі колгоспів ім. Молотова, ім. Калініна, ім. Петровського с. Деребчин Шаргородського району, розташовану на північний захід від села, і прийшли до висновку, що по «рельєфу, гідрологічним показниках ділянка придатна для спец-поля НКО» [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 18, арк. 2]. Наступні документи - протоколи загальних зборів двох колгоспів с. Деребчина від 24 червня 1941 р. і протокол засідання виконкому Шаргородської районної ради. Всі вони присвячені передачі землі під «спец-поле» [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 18, арк. 3-5]. А 28 червня з'явився документ Вінницького цукротресту за підписом замісника директора та головного агронома, які були категорично проти передачі земель під будівництво аеродрому [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 18, арк. 14]. Нарешті, 1 липня 1941 р. виконком Вінницької обласної ради депутатів трудящих прийняв постанову № 31 «Про відведення 295 га землі під будівництво аеродрому і спецбудівель ВПС КОВО в Шаргородському районі». Рішення було прийняте на виконання постанови Раднаркому УРСР від 19 травня 1941 р. №2459 «Про відведення землі під будівництво аеродрому «Деребчин» і спецбудівель ВПС КОВО» [1, ф. Р.-2700, оп. 2, спр. 18, арк. 1]. Звертаємо увагу: йшов другий тиждень війни, ворог стрімко наближався до Вінниччини, а районна та обласна влада займались питаннями, які вже не мали жодного практичного значення. Бюрократична совєтська машина продовжувала діяти за своїми правилами…

Крім власне підготовки до війни, документи свідчать, що колгоспи не мали права розпоряджатись своїми землями: вони належали комуністичній державі. Положення про «передачу у вічне користування» колгоспам було фікцією.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Вінницької області.
2. http://kimo.univ.kiev.ua/WW/58.htm
3. https://uain.press/articles/aneksiya-litvi-3-serpnya-1940-roku-1067464
4. https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/cherven/26/1940-ultymatum-srsr-shchodo-peredachi-bukovyny-ta-pivnichnoyi-besarabiyi